

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

Ο ΤΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

Με τὸ παρὸν τεῦχος συμπληροῦται ὁ τόμος Ἰωάννου Καλιτσουνάκη. Τὰ «Κρητικά Χρονικά» ἐκφράζοντα τὴν χαρὰν των, διότι συνέβαλον εἰς τὴν ἀπό-
τισιν τοῦ πνευματικοῦ τούτου χρέους πρὸς διαπρεπὲς τέκνον τῆς Κρήτης, ὀφεί-
λουν συγχρόνως νὰ ἐξάρουν τὴν συμβολὴν τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον συστα-
θείσης Ἐπιτροπῆς ἐκ τοῦ Θεοφ. Ἐπισκόπου Λάμπης καὶ Σφακίων κ. Εὐμενίου
καὶ τῶν κ. Ν. Γωμαδάκη, Ε. Κριαρᾶ, Μ. Ι. Μανούσακα, Ν. Ε. Πλάτωνος καὶ
Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἰδία δὲ τοῦ Γραμματέως αὐτῆς κ. Γωμαδάκη, ὁ ὁποῖος ἐν
συνεχεῖ ἐπαφῇ μετὰ τοῦ ἐκδότου τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» ἐμερίμνησε διὰ τε
τὴν συγκέντρωσιν τῆς δημοσιευθείσης ὕλης καὶ τὴν θεώρησιν τῶν πλείστων
τυπογραφικῶν δοκιμίων.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ «ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ»

Τὸ Ὑπουργεῖον Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας παρέσχεν οἰκονομι-
κὴν ἐνίσχυσιν πρὸς τὰ «Κρητικά Χρονικά» ἐκ 2.000.000 δραχμῶν. Διὰ τὴν ἀρω-
γὴν ταύτην, προῖόν τῆς φιλεπιστήμονος μερίμνης τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Καλλία, τὰ
«Κρητικά Χρονικά» εὐχαριστοῦν θερμῶς. Τὸ ὡς ἄνω ποσὸν κατετέθη ὑπὸ τοῦ
ἐκδότου εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Ἐταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν.

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤῃ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1953

Τὸ ἔτος 1953 δὲν ἦτο ὀλιγώτερον εὐτυχὲς τοῦ προηγουμένου διὰ τὴν κα-
θόλου ἀρχαιολογικὴν κίνησιν ἐν Κρήτῃ, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ τὰ διατεθέν-
τα μέσα ἦσαν μᾶλλον περιορισμένα καὶ τὸ ἀπασχοληθὲν μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ
ἔργα ἐπιστημονικὸν καὶ τεχνικὸν προσοικικὸν δὲν ἦτο ἐλαρκές.

Διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ κτηρίου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου διετέθησαν
ἑξακόσια ἑκατομμύρια. Κατεσκευάσθησαν εὐρύχωροι ὑπόγειοι ἀποθήκαι διὰ τὴν
ταξινόμησιν τῶν παμπληθῶν ἀρχαιοτήτων, αἵτινες δὲν προσρίζονται δι' ἑκθε-
σιν, καὶ ἤδη ἀποπερατοῦται ἡ ἡμιτελὴς νέα πτέρυξ, περιλαμβάνουσα ὀκτὼ αἴ-
θούσας. Θὰ γίνουν ἐπίσης ἀπαραίτητοι βελτιώσεις ἐξασφαλίζουσαι τὸ Μουσεῖον
ἀπὸ τὰ ὄμβρια ὕδατα καὶ ἐπαυξάνουσαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ· ὁ φωτισμὸς τῶν
αἰθουσῶν τόσον ὁ φυσικὸς ὅσον καὶ ὁ τεχνητὸς ἐμελετήθη ἰδιαιτέρως. Μετὰ
τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ λειτουργήσῃ τὸ Μουσεῖον εἰς
τὴν νέαν του μορφήν, μὲ εἴκοσιν αἰθούσας ἐπιδειξεως (δώδεκα τῆς τουριστικῆς
ἐκθέσεως καὶ ὀκτὼ τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν).

Ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ἐξασκοῦται νὰ διέρχεται ἐν-
διάμεσον στάδιον, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ προτελευταῖον τῆς τελικῆς ἐκθέσεως. Ἦδη
ἐχρησιμοποιήθησαν 70 ἐκ τῶν νέων μεταλλικῶν καὶ χρυσταλλικῶν πρόθηκῶν,
αἵτινες ἀφίχθησαν ἐξ Ἀγγλίας διὰ τὴν τουριστικὴν ἐκθεσιν τῶν ἀντικειμένων
τοῦ νεολιθικοῦ, ὑπονεολιθικοῦ, προανακτορικοῦ καὶ παλαιοανακτορικοῦ μινωι-
κοῦ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ ἐκθεμάτων προερχομένων ἐκ τῶν τριῶν νεωτέρων μι-

νωικῶν Ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ, Φαιστοῦ καὶ Μαλίων, τοῦ Παλαιοκόστρου καὶ Ζάκρου καὶ τῆς Βασιλικῆς Ἐπαύλεως Ἀγίας Τριάδος. Ἐπίσης ἐξετέθησαν ἐντὸς αὐτῶν αἱ ὠραιότεραι τῶν πολυχρῶμων καλπῶν τῆς ἀνατολιζούσης ἑλληνικῆς περιόδου, τὰ χαλκᾶ μικροτεχνήματα, τὰ χρυσᾶ κοσμήματα τῶν ἑλληνικῶν, ἑλληνιστικῶν καὶ ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, οἱ δακτυλιόλιθοι καὶ τὰ κρητικὰ νομίσματα· τέλος ἐβελτιώθη ἡ ἔκθεσις τῶν σαρκοφάγων καὶ πίθων. Ἐκ παραλλήλου ἤρχισεν ἡ ἔκθεσις τῶν ἐπιστημονικῶν Συλλογῶν, μάλιστα τῆς κεραμεικῆς, ἐντὸς τῶν παλαιῶν προθηκῶν τοῦ Μουσείου, ριζικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνακαινισθεισῶν, λόγῳ ἐλλείψεως χώρου προσωρινῶς ἐντὸς τῆς μεγάλης αἵθουσας τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνορρωμαϊκῶν γλυπτῶν. Συστηματικὴ ἐργασία τουριστικῆς ἐκθέσεως ἐγένετο εἰς τὴν αἵθουσαν τῶν ἀρχαϊκῶν, ὅπου ἐξετέθησαν συμπληρωθέντα τὰ θαυμάσια γλυπτά τοῦ Πριניᾶ, αἱ ἀσπίδες τοῦ Ἰδαίου Ἄντρου, οἱ ἀρχαϊκοὶ πίθοι, τὰ μικροτεχνήματα τῆς χαλκουργίας καὶ μικροπλαστικῆς, τὰ πῆλινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ Ναοῦ τοῦ Διὸς ἐκ Παλαιοκόστρου κλπ. Εἰς τὴν αἵθουσαν τῶν γλυπτῶν ἐτοποθετήθη τὸ ὠραῖον μωσαϊκὸν δάπεδον τοῦ Ἀπολλινάρι, ἀποκολληθὲν καὶ μετακομισθὲν ἐκ Κνωσοῦ, πρόκειται δὲ νὰ ἐκτεθοῦν καὶ ἄλλα μωσαϊκὰ προερχόμενα ἐκ τῆς Ἐπαύλεως Διονύσου, ἐπίσης ἐκ Κνωσοῦ. Ὡραία ἐργασία ζωγραφικῆς ἀποκαταστάσεως ἐγένετο εἰς τὰ καμαραϊκὰ καὶ νατουρελιστικὰ μινωικὰ ἀγγεῖα διὰ δύο λίαν εὐδοκίμως ἐργασθέντων ζωγράφων, τοῦ Θωμᾶ Φανουράκη καὶ τοῦ Ἰωάννου Μιγάδη. Εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου ἐγένετο ἐντατικὴ ἐργασία ἀποκαταστάσεως τῶν νέων εὐρημάτων διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ζαχαρία Κανάκη καὶ τοῦ βοηθοῦ του Ἰωάννου Μεραμβελλιωτάκη. Ἐπὶ πλέον εἰργάσθησαν ἄλλοι τεχνίται διὰ λογαριασμὸν τῶν Ξένων Σχολῶν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν εὐρημάτων τῶν ἐκ Φαιστοῦ, Κνωσοῦ καὶ Μαλίων. Οὕτω κατέστη δυνατὸν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ προσφάτως ἀνευρεθέντος ἀρχαίου ὑλικοῦ νὰ εἶναι ἕτοιμον διὰ τουριστικὴν ἢ ἐπιστημονικὴν ἔκθεσιν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Ἡρακλείου. Καταβάλλεται νῦν ἔντονος προσπάθεισ ὅπως ἡ ὅλη ἐργασία τῆς ὀριστικῆς ἐκθέσεως τοῦ Μουσείου περατωθῇ ἐντὸς τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἀλλ' εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ πραγματοποιήσις ἀποτελεῖ συνάρτησιν πολλῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι ἐλπίζεται ὅτι θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἐξασφαλισθοῦν. Συντελεστικὴ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ταύτην φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Καλλιὰ γενομένη ἐπίσκεψις εἰς τοὺς ἀρχαιολ. χώρους καὶ μουσεῖα τῆς Κρήτης καὶ ἡ ἐκ μέρους αὐτοῦ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐξέτασις τῶν διαφόρων προβλημάτων.

Ἡ βυζαντινὴ καὶ μεσαιωνικὴ Συλλογὴ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ὡς εἶναι γνωστὸν, ἐστεγάσθη κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας εἰς τὸ νεωστὶ ἰδρυθὲν Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης. Ἡ ἐν Ἡρακλείῳ ἀρχαιολ. ὑπηρεσία συνέβαλλε σημαντικῶς εἰς τὴν ταξινόμησιν καὶ ἔκθεσιν τοῦ Μουσείου τούτου. Περὶ τῆς γενομένης ἐργασίας εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦτο ἀκολουθεῖ ἰδιαιτέρα ἔκθεσις.

Τῶν τοπικῶν Μουσείων καὶ Συλλογῶν δὲν κατωρθώθη νὰ πραγματοποιηθῇ, ὡς εἶναι εὐνόητον, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως μέσων καὶ προσωπικοῦ, ἢ ὀριστικῆς ἔκθεσις. Τὸ Μουσεῖον Χανίων στεγαζόμενον εἰς τὸ ἀκατάλληλον διὰ τὴν ὑγρασίαν του Μικρὸ Τζαμάκι (ἐντὸς τοῦ παλαιοῦ ἐνετικοῦ λιμένος) δὲν παρουσιάζει καθόλου εὐμενεῖς ὄρους ἐκθέσεως, ἂν καὶ εἶναι προσιτὸν εἰς τὸ κοινόν. Ἠναγκάσθημεν νὰ ἐκκενώσωμεν κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἐσωτερικὴν αἵθουσαν, ἐκ τῶν εὐαισθητῶν ἀντικειμένων τοποθετηθέντων εἰς τὴν μεγάλην. Ἐγένετο ἐπιδιόρθωσις τῆς μεγάλης αἵθουσας καὶ στερέωσις ἐσωτερι-

κή τοῦ θόλου της. Διὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Μουσείου Ρεθύμνης ἐξησφαλίσθη πλέον τὸ κτήριο, διὰ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου καὶ τῆς κλίμακος προσβάσεως τῆς δι' αὐτὸ προοριζομένης Ἑνετικῆς Λέσχης. Ἡ ἔκθεσις τοῦ Μουσείου πρόκειται νὰ πραγματοποιηθῇ συντόμως. Διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν Συλλογὴν Νεαπόλεως ὤκοδομήθη εἰς ὄροφος εἰσέτι εἰς τὸ δημοτικὸν οἶκημα ἔνθα στεγάζεται. Ἡ ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπλουτίσθη διὰ τῶν εὗρημάτων ἐκ διαφόρων νεκροταφείων ἀρχαίων πόλεων τῆς περιοχῆς (ΥΜΙΙ τάφων Κρητῶν, μεσομινωικοῦ τάφου Ἁγ. Νικολάου, Ἑλληνιστικοῦ τάφου Ἁγίου Νικολάου) καὶ διὰ τῆς περισυλλογῆς ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἀρχαιοτήτων. Κατασκευάζονται προθῆκαι διὰ τὴν ἔκθεσιν, ἣτις πρόκειται προσεχῶς νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἐπερατώθη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ προοριζομένου διὰ τὴν Συλλογὴν Ἱεραπέτρας κτηρίου καὶ κατασκευάζονται αἱ ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἔκθεσιν προθῆκαι. Τὰ ὑελώματα τῶν προθηκῶν τῶν δύο Συλλογῶν παρεχώρησε τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας.

Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ συντήρησιν τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων διετέθησαν μᾶλλον περιορισμέναι πιστώσεις, ὡς ἐκ τούτου δὲ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐκτελεσθοῦν τὰ ἀρχικῶς προγραμματισθέντα ἔργα. Εἰς τὴν Κνωσὸν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως, γινόμεναι διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας, περιορίσθησαν εἰς τὴν προσωρινὴν στερέωσιν τοῦ μεγάλου κλιμακοστασίου τοῦ Ἀνακτόρου, τοῦ ὁποίου ἐβάφησαν ἐκ νέου οἱ κίονες καὶ αἱ ἀποκατασταθεῖσαι δοκοί. Εἰς τὸ ἀνόκτορον τῆς Φαιστοῦ ἢ Ἱταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐσυνέχισε τὰς ἐργασίας ἀντικαταστάσεως τῶν φθαρέντων πλακοστρώτων ἐκ γυψολίθου μὲ νέον ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἐξήγαγεν ἐκ τῶν ἀρχαίων λατομείων καὶ ἐτοποθέτησεν ὁ τεχνικὸς Τότι. Οὕτω ἀπεκατεστάθη ὁ προθάλαμος τοῦ δωματίου τοῦ λουτροῦ. Αἱ διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Μαρινάτου γινόμεναι εἰς τὸ μινωικὸν μέγαρον Βαθυπέτρου στερεωτικαὶ ἐργασίαι ἀπέβλεψαν εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ εἰρήπια ἀπὸ τὰ πανταχόθεν κατακλύζοντα ὄμβρια ὕδατα καὶ νὰ προφυλάξουν ἀπὸ τὴν διάλυσιν τοὺς κινδυνεύοντας τοίχους, μάλιστα τοῦ τριμεροῦς ἱεροῦ.

Ἐκτενέστεραι ὑπῆρξαν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν τριῶν μινωικῶν μεγάρων τῆς Τυλίσου, ἐκτελεσθεῖσαι διὰ τοῦ Ἐφόρου καὶ τοῦ Ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου. Συνεπληρώθησαν τὰ πρὸ ἐτῶν γινόμενα ἔργα εἰς τὰς οἰκίας Α καὶ Β καὶ ἐπερατώθη ἡ προπερυσιν ἀρξαμένη στερέωσις τῆς Οἰκίας Γ τῶν ὁδῶν προσπελάσεως καὶ τῆς Πλατείας τοῦ Βωμοῦ. Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἡ εἰσοδος μὲ τὸ πλακόστρωτον προαύλιον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν στοᾶν τῆς Οἰκίας Β ἀπεκατεστάθη εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν καὶ ἐστερεώθησαν πολλὰ δάπεδα, παραστάδες, παράθυρα, κλιμακοστάσια τῆς αὐτῆς οἰκίας· ἐπίσης ἀπεκατεστάθησαν ἅπαντα τὰ πλακόστρωτα τῆς οἰκίας Γ, τὸ πολύθυρον μὲ τὸ τριπλοῦν παράθυρον, αἱ κλίμακες ἀνάδου, μιᾶς τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθη διὰ πρώτην φορὰν τὸ ἄνω σκέλος, ἡ πλακόστρωτος ὁδὸς προσπελάσεως, διευκρινίσθη δὲ δι' ἀνασκαφῆς τὸ ἰδιότυπον σύστημα ἀποχωρητηρίου τὰ ἐπὶ τῆς οἰκίας ταύτης θεμελιωθέντα κτήρια ΥΜΙΙ χρόνων ἐγένοντο πολὺ σαφέστερα διὰ τῆς στερεώσεως ἐνὸς πολυθύρου καὶ ἀρχιτεκτονικῶν τινῶν μελῶν. Ἰδιαιτέρα ὁμως προσοχὴ ἐδόθη διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ μακροῦ πλακοστρώτου δρόμου προσπελάσεως, τοῦ διερχομένου δυτικῶς τῆς Οἰκίας Γ, ὅστις κατέληγεν εἰς τὴν Πλατείαν τοῦ Βωμοῦ. Διὰ ταύτης ὄχι μόνον ἐξησφαλίσθησαν ἀπὸ τὴν κατοστροφὴν τὰ πλακόστρωτα, ἀλλὰ διευκρινίσθησαν πολλὰ προβλήματα σχετιζόμενα μὲ τὴν χρονολογίαν τῶν διαδοχικῶν ἐγκαταστάσεων. Ἐπ'ἀλλήλα πλακόστρωτα (ΜΜΙ—

II, ΥΜΙ, ΥΜΙΙ και κλασικῶν ἑλληνικῶν χρόνων) διακρίνονται νῦν σαφῶς εἰς διάφορα σημεῖα Ἐδόθη ἐπίσης ἡ εὐκαιρία νὰ χρονολογηθοῦν ἀκριβῶς τὰ διάφορα κτίσματα καὶ διὰ μικρᾶς ἀνασκαφῆς νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ ἀκριβὴς μορφή ὠρισμένων ἐξ αὐτῶν. Νέα πλήρη σχέδια τῶν μεγάρων καὶ τῶν πλακοστρώτων ὁδῶν ἐξελονήθησαν, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ μία συμπληρωματικὴ δημοσίευσις τοῦ ὅλου ἀρχαιολ. χώρου.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία ἐμερίμνησεν ἐπίσης διὰ τὴν στερέωσιν τῶν μωσαϊκῶν ἐνὸς τῶν δωμάτων τῆς Ἐπαύλεως Διονύσου ἐν Κνωσῶ, διασώσασα τοῦτο ἀπὸ βεβαίαν καταστροφὴν. Τέλος ἐφρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ τοὺς κινδυνεύοντας πρωτομινωικοὺς θόλους τοῦ Πλατάνου Μεσαρᾶς διὰ περιφράξεως.

Ἐντονος ἐκ παραλλήλου διεξήχθη ἀγὼν διὰ τὴν διάσωσιν τῶν κινδυνευόντων μωσαϊκῶν μνημείων τῶν πόλεων Ἡρακλείου, Χανίων καὶ Ρεθύμνης καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τινῶν τῶν μᾶλλον ἀξιολόγων. Ἀπουσιάζοντος τοῦ Ἐπιμηλητοῦ Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Καλοκύρη δι' εὐρυτέρας σπουδὰς εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἢ ἐν Ἡρακλείῳ Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων ἐσυνέχισε τὰς προσπάθειας τῆς διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Κρήνης Μπέμπο ἀπὸ τὰ προσκίσματα καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς προσόψεως τῆς Πύλης Παντοκράτορος. Ἄν ἡ προσπάθεια δὲν ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν ἐπεδείχθη ἀνάλογος κατανόησις ὑπὸ τῶν πλειστῶν τοπικῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου. Ἐλπίζεται ὁμως ἡ ἀποκατάστασις νὰ πραγματοποιηθῇ προσεχῶς. Ἡ γλυπτὴ πύλη τοῦ Μεγάρου Ἰττάρ, ἧς κατέστη ἐτοιμόρροπος, καθηρέθη δια νὰ ἐπανοικοδομηθῇ ὑπὸ τῆς τεχνικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Μακρὸς ἀγὼν διεξάγεται ὑπὸ τοῦ Δήμου διὰ νὰ ἐπιτραπῇ ἡ κατεδάφισις τοῦ ἐναντι τῆς Κρήνης Μοροζίνη τμήματος τοῦ βυζαντινοῦ - παλαιοσενετικῶν τείχους ὠρισμένα τόξα κατεδαφίσθησαν κατὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ Μεγάρου τῆς Διοικήσεως Χωροφυλακῆς, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία ὁμως ἐπέτυχεν τὴν διατήρησιν τοῦ ὑπολοίπου. Ὁρισμέναι παραχωρήσεις ἐγένοντο ἐκ μέρους τῆς τελευταίας διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν ἐπιτακτικῶν πολεοδομικῶν ἀναγκῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου καὶ ἐθυσιάσθη οὕτω τμήμα τοῦ βορείου παλαιοτέρου ἐνετικῶν τείχους καὶ μιᾶς τῶν ἐνετικῶν πυριδατοφειδῶν Ἐπίσης τὸ Ἀρχαιολ. Συμβούλιον ἔδωκεν ὑδραυλικὰς κατεδαφίσεως τμημάτων τοῦ γενετικῶν παλαιοῦ τείχους, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου πύρρην εἶχον ὑποκαταβῆ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τῆς ἀραβικῆς καὶ βυζαντινῆς περιόδου. Πρὸ τῆς κατεδαφίσεως ἐγένετο φωτογράφησις καὶ ἀποτύπωσις τῶν ἀναφανέντων λειψάνων. Δὲν κατέστη ἐπίσης δυνατὴ ἡ διατήρησις ὠρισμένων ἰδιωτικῶν δεξαμενῶν ἐνετικῶν χρόνων, αἵτινες ἀπεκαλύφθησαν ἐντὸς τῆς πόλεως Ἡρακλείου κατὰ τὰς ἐργασίας θεμελιώσεως διαφόρων κτηρίων. Καὶ τούτων ὁμως ἐλήφθησαν τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα.

Δαπάναις τοῦ Λιμενικοῦ Ταμείου Ἡρακλείου ἐσυνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἐνετικοῦ Φραγγίου Λιμένος (Μεγάλου Κούλε) καὶ κατεσκευάσθη ὁλόκληρος ἡ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον σφιδᾶ τῶν ἐπάλλξεων. Αἱ ἐργασίαι πρόκειται νὰ συνεχισθοῦν.

Εἰς τὴν Ἐνετικὴν Λέσχην Ρεθύμνης αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως οὐσιαστικῶς ἐτετρακίσθησαν, κατασκευασθέντος τοῦ ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν δαπέδου μετὰ τῶν περιθωρίων του καὶ τῆς κλίμακος προσβάσεως. Ἡ ἀπαλλοτριώσις τοῦ χώρου τὸν ὁποῖον καταλαμβάνουν τὰ προσκεκολλημένα καταστήματα ἔχει οὐσιαστικῶς εἰσελθεῖ εἰς τὸ τελειωτικὸν στάδιον. Αἱ ἐργασίαι πρόκειται νὰ συ-

νεχισθούν διά τήν ἔξασφάλισιν τοῦ κτηρίου ἀπὸ τὰ ὄμβρια ὕδατα καὶ διά τήν βελτίωσιν τοῦ περιβόλου του.

Ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία διά τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως ἐξετέλεσεν ἐργασίας διά τήν στερεώσιν καὶ ἀποκατάστασιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ μικροῦ βυζαντινοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας Λαμπινῆς εἰς τὸ χωρίον Λαμπινῆ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Τὴν ἐργασίαν ἐξετέλεσε λίαν φιλοτίμως ὁ ἀρχιτεχνίτης τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Ζαχαρίας Κανάκης. Ἀφηρέθησαν τὰ μεταγενέστερα κονιάματα καὶ οἱ κρύσταλλοι τῶν ἀλάτων οἱ προσελθόντες ἀπὸ τὰ διεισδύοντα ὄμβρια ὕδατα καὶ ἐστερεώθησαν αἱ τοιχογραφίαι, ὅπου ἐκινδύνεον νὰ καταπέσουν. Λομπρὰ σειρά τοιχογραφιῶν εἰς δύο ἐπαλλήλους στρώσεις ἀνηκούσας εἰς δύο περιόδους, ἦλθεν οὕτω εἰς φῶς. Ἐκαθαρίσθη ἐπίσης ὁ τροῦλλος τοῦ Ναοῦ καὶ ἡ κόγχη. Οὕτω ἀπεκαλύφθη τοιχογραφία τοῦ Παντοκράτορος καὶ τῆς Παναγίας Λαμπινῆς μεταξὺ Ἀγγέλων. Αἱ ἐργασίαι πρόκειται νὰ συνεχισθούν διά τήν προστασίαν τοῦ Ναοῦ ἀπὸ τὰ εἰσρέοντα ὕδατα καὶ τήν βελτίωσιν τῆς ἐμφανίσεως τῶν τοιχογραφιῶν. Ἡ Διεύθυνσις Ἀναστηλώσεως ἐσυνέχισεν ἐπίσης διά τοῦ Διευθυντοῦ τῆς κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδου τὰς ἐργασίας εἰς τὴν ὡραίαν Βυζαντινὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Κυργιάννη παρὰ τὸ χ. Ἀλυκιανοῦ Χανίων.

Ἡ Ἐταιρία τῶν Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν ἐκτελεῖ ἐργασίας στερεώσεως τοῦ ἀναβρυτηρίου μετὰ μωσαϊκῶν εἰς τὸ χωρίον Χερσονήσος διά τοῦ Ἐ. φόρου Ἀρχαιοτήτων καὶ τοῦ εἰδικοῦ τεχνίτου μωσαϊκῶν Δημ. Σκόρδου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τούτων ἀπεδείχθη ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας τοῦ ἀναβρυτηρίου, τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη ἡ ὅλη διάταξις (τροφοδοτήσεως, μαρμαρίνων μικρῶν καταρρακτῶν, τετραγώνων πέριξ ἀγωγῶν ὕδατος, ὑπογείου δεξαμενῆς κλπ).

Τὰ τουριστικὰ ἔργα εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους ὑπῆρξαν περιορισμένα διότι ὁ Ἑλληνικὸς Ὄργανισμὸς Τουρισμοῦ δὲν διέθεσε τὰ ἀναμενόμενα κονδύλια. Τὸ Τουριστικὸν Περίπτερον Φαισίου εὐρίσκεται εἰς ὄχι καλὴν κατάστασιν καὶ ἡ δεξαμενὴ τοῦ ὕδατος διερράγη. Ἀνηγγέλθη ὁμως ὅτι ἐπίκειται ἡ διάθεσις τοῦ ἀναγκαιούντος ποσοῦ διά τὴν ἐπέκτασιν καὶ ἐξοπλισμὸν του. Ἡ ὁδὸς ἀνόδου ἐπὶ τοῦ λόφου ἐχσράχθη διά μηχανικῶν μέσων τοῦ Στρατοῦ, πρόκειται δὲ νὰ ἀποτελειώσῃ κατασκευαζομένης τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τῶν τεχνικῶν ἔργων δαπάναις τοῦ Τουρισμοῦ. Τέλος τὸ ἀναπαυτήριον τῆς Κνωσοῦ συμπληροῦται ἤδη διά τῆς κατασκευῆς διαφόρων ἐξωραϊστικῶν ἔργων.

Ἐκκρεμὲς παραμένει πίντοτε τὸ ζήτημα τῆς ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς δωρηθείσης εἰς τὴν Ἑλλην. Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίαν Ἐπαύλειος «Ἀριάδνη» ἐν Κνωσῷ, λόγῳ τῶν ἀτελεσιγώνων γυρφοεικοκρατικῶν διατυπώσεων, αἱ ὁποῖαι ὁμως φαίνεται ὅτι εἰσῆλθον εἰς τὸ τελειωτικὸν στάδιον. Ἐλπίζεται νὰ καταστῇ προσεχῆς ἡ πραγματοποίησις τοῦ προγράμματος χρησιμοποίησεως τῆς Ἐπαύλειος ὡς Ξενῶνος διά τοὺς μελετητὰς τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Βασιλείου Μέλαθρον κτήριον τοῦ χωρίου Ἁγιοὶ Δέκα (ἀρχαίας Γόρτυνος) ἐπεσκευάσθη ριζικῶς ὑπὸ τῆς Ἱταλικῆς Ἀρχαιολ. Σχολῆς, παρακληθείσης ὑπὸ τῆς Τοπικῆς Ἐπιτροπῆς Τουρισμοῦ Ἡρακλείου. Οὕτω ἐλπίζεται ὅτι ἀπὸ τὸ ἐπόμενον ἔτος θὰ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς τουριστικὸς ξενῶν ἐξυπηρετῶν τοὺς ἐπισκεπτομένους τὴν ἀρχαίαν Γόρτυνα.

Ὅχι ὀλιγώτερον σημαντικὰ τῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι διετεθήσαν σχετικῶς μέτρια ποσά. Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρία ἐχρηματοδότησε τὰς ἀνασκαφὰς

Βαθυπέτρου, Σητείας και Κατσαμπᾶ Ἡρακλείου. Ὁ καθηγητὴς κ. Μαρινᾶτος ἐσυνέχισε μὲ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ μινωικοῦ μεγάρου Βαθυπέτρου, ἐπεκτείνας αὐτὴν ἔτι ἀνατολικώτερον εἰς ἀναζήτησιν τοῦ χώρου τοῦ κεραμευτικοῦ κλιβάνου, διὰ τὸν ὁποῖον προέκυψαν ἤδη θετικαὶ ἐνδείξεις. Πράγματι ἀνευρέθησαν πολλοὶ παράλληλοι μικροὶ ἄγωγοι πυρίκαυστοι καὶ ἐπενδεδυμένοι διὰ πηλοκονιάματος καὶ εὐρύτατος περιφερικὸς τοῖχος, ὅστις κατὰ τὸν ἀνασκάψαντα εἶναι μέρος αὐτοῦ τοῦ κλιβάνου. Ἡ ὅλη διάταξις πρόκειται νὰ διασαφηνισθῇ διὰ τῆς ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι συνεχίσεως τῆς ἀνασκαφῆς. Ὁρισμέναι ἐξακριβώσεις ἐγένοντο εἰς ὀλόκληρον τὸν χώρον κατὰ τὴν πρῶδον τῶν ἐργασιῶν στερεώσεως τῶν κτηρίων καὶ ἀποχετεύσεως τῶν ὀμβρίων ὑδάτων (βλ. ἄνωτέρω). Ἐλλείπει χρόνου ὁ ἀνασκαφεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν πρόθεσιν του νὰ ἀνασκάψῃ τὸ ἱερὸν ἐπὶ τοῦ γειτονικοῦ ὄρους Γιούκτα, ὅπου πέρυσιν ἀπεκαλύφθησαν πῆλινα ἀφιερῶματα (βλ. «Κρητ. Χρονικά» ΣΤ', σ. 480).

Ὁ ὑποφαινόμενος ἐσυνέχισε τὰς πέρυσιν ἀρξαμένας ἀνασκαφὰς του εἰς τὴν περιοχὴν Σητείας. Ἡ κυριώτερα ἐργασία ἐγένετο εἰς τὴν μεταξὺ Σητείας καὶ Πισκοκεφάλου κατὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν ἀνακαλυφθεῖσαν μινωικὴν ἔπαυλιν. Ταύτης ἀνεσκάφη ὀλόκληρος ἡ πρόσοψις, διασώζουσα πολλοὺς ἐπαλλήλους δόμους πελωρίων κυβολίθων, ἐπίτηδες ἰσχυρῶς κατεσκευασμένη, ἵνα προστατεύσῃ τὸ κτήριο ἀπὸ τὸν παραρρέοντα ποταμόν, ὅστις καὶ σήμερον, ἂν καὶ ἔχη καταστῆ χεῖμαρρος, πλημμυρεῖ ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν. Παρὰ τὴν μακρὰν κλίμακα ἀνόδου εἰς τὸ μέγαρον σχηματίζεται εἰς τὴν πρόσοψιν προεξέχον δωμάτιον, ἐν εἶδει προμαχῶνος. Ἐν συνεχείᾳ τῶν πέρυσι ἀποκαλυφθεισῶν ἀποθηκῶν ἀνευρέθη ἐν εἰσέτι ἀρκετὰ εὐρύχωρον δωμάτιον οὕτω τὸ σύνολον τῶν δωματίων τοῦ κατωτέρου ἐπιπέδου εἶναι πέντε. Ἀπροσδόκητος ἦτο ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἄλλης μακρᾶς κλίμακος, ἀποτελούσης, φαίνεται, τὸ νότιον ὄριον τῆς Ἐπαύλεως. περιλαμβάνει δύο οκέλη κατὰ συνέχειαν, τῶν ὁποίων τὸ ἄνω διασώζει μόνον λαξευτὰς εἰς τὸν βράχον βαθμίδας, τὸ κάτω ὅμως πελεκητάς· ὡς ἡ βορρεια κλίμαξ οὕτω καὶ ἡ νοτία — ἐκ τριάκοντα βαθμίδων — διακόπτεται ἀποτόμως εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ ἡ βαθεῖα ἐκεῖ ἐπίχωσις μαρτυρεῖ ὅτι ὠδήγει πρὸς τὸν ποταμόν. Ἀκριβῶς ἀντιστοιχῶς μὲ τὴν ἄλλην κλίμακα σχηματίζεται θυρωρεῖον ἐκ δύο δωματίων ἐπικοινωνούντων πρὸς ἄλληλα εἰς ἄνισα ἐπίπεδα. Ἀνεσκάψαν ἐπίσης διαμερίσματα τινα εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον τῆς κλιτύος, ὑπεράνω τῆς σημερινῆς δημοσίας ὁδοῦ· δύο ἡμιυπόγεια δωμάτια συνδέονται διὰ χαμηλῆς θύρας, ἣτις διατηρεῖ τὸ ὑπέρθυρον· φαίνεται ὅτι τὰ κύρια διαμερίσματα ἦσαν εἰς τὸν ἀνώτερον ὄροφον, εἰς τὸν ὁποῖον φέρει μικρὰ καὶ στενὴ κλίμαξ διασώζουσα ὀλίγας βαθμίδας. Ἄλλ' ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ τμήμα τοῦτο δὲν ἐπερατώθη. Τὰ κινητὰ εὐρήματα, λόγῳ τῆς ἐκτεταμένης καταστροφῆς τοῦ κτηρίου, ὑπῆρξαν πολὺ ὀλίγα, κυρίως πῆλινα ἀγγεῖα τῆς ΥΜΙ περιόδου.

Ἐντὸς τῆς πόλεως Σητείας ἀνεκαλύφθη μινωικὴ ἐγκατάστασις, τῆς ὁποίας δὲν κατωρθώθη εἰσέτι νὰ διακριθῇ ὁ χαρακτήρ, διότι ἡ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπεξετάθη. Παρατηροῦνται πολλοὶ τοῖχοι μινωικῶν κτηρίων, διασώζομενοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον κυλῶς, διότι ἐκεῖ πλησίον ᾠκοδομήθησαν νεώτερα κτήρια. Ἐκεῖθεν προέρχεται μικρὸν εἰδώλιον σχεδὸν ἀκέραιον λατρευτριάς ἀνήκον ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν τὰ ἀναθήματα τοῦ Ἱεροῦ Πισκοκεφάλου. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης χακρατηριστικὰ ΥΜΙ ὄστρακα. Ἐκεῖ πλησίον ἀνεσκάφη σπηλαιώδης ΜΜΙΙα τάφος, ὅστις περιεῖχε ταφὰς ἐντὸς πίθου καὶ σαρκοφάγου, τῶν ὁποίων μόνον τεμάχια περισυνελέγησαν,

διότι κατεστράφησαν κατά την θεμελίωσιν νεωτερικῆς οἰκίας. Ἐπίσης ἐντὸς τῆς πόλεως Σητείας καὶ εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνευρέθησαν πρὸ ἐτῶν καὶ ἄλλοι τάφοι, ἀνεσκάφη ΥΜΙΙΙ τάφος μὲ λουτηροειδῆ λάρνακα, διακοσμουμένην μὲ σπείρας. Ἄτυχῶς καὶ αὕτη δὲν ἦτο εἰς καλὴν κατάστασιν. Πολὺ σημαντικωτέρα ἀπέβη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ πέρουσιν ἀνακαλυφθέντος εἰς τὴν περιοχὴν Πισκοκεφάλου δευτέρου σπηλαιώδους τάφου πρωτογεωμετρικῶν χρόνων. Μία παραστάς τῆς εἰσόδου εἶχε διαμορφωθῆ δι' ἐνὸς πελεκητοῦ λίθου, ὅστις φαίνεται προέρχεται ἐκ μινωικοῦ οἰκήματος καὶ ἀποτελεῖ χαμηλὸν κάθισμα γνωστοῦ τύπου. Εἰς τὴν σπηλαιώδη κοιλότητα ὑπῆρχον τοῦλάχιστον δέκα ταφαὶ συνοδευόμεναι ὑπὸ πλήθους ἀγγείων, τῶν ὁποίων περὶ τὰ ὀγδοήκοντα ἀνευρέθησαν ἄθικτα σχεδὸν εἰς τὴν θέσιν των. Ἄλλο κοίλωμα εἰς τὴν βραχώδη κλιτὸν παρὰ τὸν πέρουσι ἀνασκαφέντα εἰς Μπεράτι Πισκοκεφάλου σπηλαιώδη πρωτογεωμετρικὸν τάφον δέον νὰ χαρακτηρισθῆ μᾶλλον ὡς ἀποθέτης. Ἐδωσε μεγαλὴν ἀφθονίαν ὀστράκων καὶ ἀγγείων διαφόρων σχημάτων, τῶν πλείστων μελαμβαφῶν, ἀνηκόντων εἰς τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀποθέτου περισυνελέγη πίθος εἰς τεμάχια. Μικρὸν ἐκ κτιστῶν λίθων περίφραγμα κατὰ τὴν μίαν γωνίαν τοῦ ἀποθέτου ἀπετέλεσε κρύπτην ἀγγείων.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τυχαίων εὐρημάτων ἀνεσκάφησαν δύο γεωμετρικῶν ἀνατολιζόντων χρόνων τάφοι εἰς τὴν ἀρχαίαν Πραισόν, εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ὅπου ἀνευρέθησαν οἱ ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνασκαφέντες τάφοι. Ἀμφότεροι οἱ τάφοι ἦσαν συλημένοι παλαιόθεν. Περισυνελέγησαν ὅμως ἀφθονώτατα λίαν χαρακτηριστικὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ὀστρακα, μικρὰ τινα πῆλινα ἀγγεῖα καὶ πολυάριθμα τεμάχια ἀξιολόγων σιδηρῶν ὄπλων, μάλιστα δορῶν. Μία ἀβαθῆς καὶ πλατεῖα λεκάνη ἔχει ὠραιότατην διακόσμησιν ἀνατολιζούσαν.

Θολωτοὶ πρωτογεωμετρικῶν χρόνων τάφοι ἀνεσκάφησαν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ ὑποφαινομένου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κρητσᾶς, εἰς θέσιν Στουὺς Λάγκους. Τὸ νεκροταφεῖον προφανῶς περιελάμβανε περισσοτέρους, ἀλλὰ μόνον δύο ἀνεσκάφησαν, οἵτινες εἶναι ἐξωτερικῶς τετράγωνοι καὶ ἐσωτερικῶς κυψελοειδεῖς, ἐπίσης τετράγωνοι· ὁ θάλαμος των εἶναι μᾶλλον στενόχωρος καὶ ἡ θύρα τῆς εἰσόδου πολὺ χαμηλή. Ὁ εἶς ἔχει καὶ δρόμον, κατέρχεται δὲ πρὸς τὴν εἰσοδὸν δι' ὀλίγων βαθμίδων. Παρὰ τὴν γενομένην διατάραξιν ὑπὸ τῶν συλητῶν περισυνελέγησαν ἀρκετὰ μικρὰ ἀγγεῖα, χαλκαῖ τινες πόρπαι καὶ περόναι, σιδηρᾶ τινα ἐργαλεῖα, ψῆφοι, εὐμέγεθες πῆλινον φλασκίον καὶ μέγα κυλινδρικὸν διακοσμημένο ἀγγεῖον, τὸ ὁποῖον πιθανώτατα ἦτο ὁ ταφικὸς πίθος. Εἰς τὸν δρόμον ἀνευρέθη πρόχους καὶ πλῆθος μικρῶν κυπέλλων δι' ὧν ἐγένοντο αἱ χοαὶ εἰς τὸν νεκρὸν. Εἰς τὸν δεύτερον τάφον ἀνεκαλύφθησαν, ἄθικτοι σχεδόν, δύο ταφαὶ, συνοδευόμεναι ὑπὸ τινων ἀγγείων, πόρπης καὶ μαχαιρίου. Ὅχι ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ σειρὰ τῶν πρωτογεωμετρικῶν τάφων, ἡ ἀνασκαφείσα παρὰ τὸ χωρίον Μόδι τῆς περιοχῆς Χανίων ὑπὸ τοῦ ὑποφαινομένου, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ ἐκτ. ἐπιμελητοῦ κ. Δημ. Μαρουλάκη. Ἡ συστάς περιελάμβανεν ἑπτὰ λαξευτοὺς εἰς τὸν μαλακὸν βράχον τάφους, τῶν ὁποίων δύο θαλαμωτοί, εἰς μορφῆς κοιλώματος ὑπὸ τὸν βράχον οἱ δὲ λοιποὶ τύπου ὀρθογωνίων σκαμμάτων. Πλὴν τούτων ἀνευρέθησαν καὶ μεμονωμέναι ταφαὶ πίθων. Ἐκ τῶν τάφων τούτων προῆλθε λίαν ἐνδιαφέρουσα σειρὰ ἀγγείων, ὄπλων σιδηρῶν καὶ ἐργαλείων, πορπῶν καὶ ἄλλων μικρῶν κτερισματικῶν ἀντικειμένων, ἐκ τῶν ὁποίων διὰ πρώτην φοράν διδασκόμεθα τὴν μορφὴν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην. Τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι

ὀλιγώτερα τῶν πεντήκοντα, εἶναι ποικίλα : κρατηρίσκοι, σκύφοι, λαπάδια, πυξίδες, προχοῖσκαί, κύαθοι, μεγάλαι πρόχοι, τεφροδόχοι, κάλπαι, πίθοι, ἀμφορεῖς κλπ. Τὰ σιδηρᾶ ὄπλα ἦσαν ἄφθονα, ἀλλὰ δὲν διασώζονται εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν.

Πλὴν τῶν πρωτογεωμετρικῶν τάφων ὁ ὑποφαινόμενος ἀνεσκαψεν εἰς Ἄγιον Νικόλαον καὶ εἰς θέσιν Τίμιος Σιαυρὸς ἐνδιαφέροντα τάφον τῶν ὑστέρων ἑλληνιστικῶν χρόνων (Β' αἰὼν π. Χ.). ὅστις ἀπέδωσε σειρὰν ἐνδιαφερόντων εἰδωλίων γυναικῶν, τῶν πλείστων εὐμεγέθων, μὲ ὠραίας ἐσθῆτας καὶ κομμώσεις· τὰ μετὰ τῶν εἰδωλίων ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα εἶναι κοινά, κατὰ τὸ πλείστον πυξίδες, δακρυδόχα καὶ ἀμφορεῖς ἢ πρόχοι. Τὰ εὐρήματα περιῆλθον εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν Γουλεδιανῶν Ρεθύμνης ἐλλείπει χρόνου ἀνεβλήθη διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Στυλ. Ἀλεξίου ἐσυνέχισε τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ὑστερομινωικοῦ νεκροταφείου τῆς περιοχῆς Κατσαμπᾶ Ἡρακλείου. Ἀνεκαλύφθησαν τέσσαρες εἰσέτι Ἰλαξευτοὶ τάφοι. Τούτων ὁ πρῶτος ἦτο συνηθιστός, ἀλλ' ἀπέδωσε δύο κύπελλα καὶ μίαν κυλίκαν τοῦ ἐφυραϊκοῦ τύπου. Ὁ δεύτερος περιεῖχε δύο ταφὰς συνοδευομένας ὑπὸ ὀλίγων κτερισμάτων, πηλίνων ἀγγείων χαρακτηριστικῶν διὰ τὴν ἀνακτορικὴν περίοδον (ΥΜΠ) σχημάτων (τρίωτος ἀμφορεύς, δύο ἀρτόσχημα, θυμιατήριον, κύλιξ καὶ πρόχους). Ὁ τρίτος περιεῖχε δύο ἐπίσης ταφὰς συνοδευομένας ὑπὸ τριῶν τριῶτων, μικρῶν ἀνακτορικῶν ἀμφορέων καὶ ἀλαβάστρου, πάντων πηλίνων, ὡς καὶ χαλκῶν τινῶν ἀντικειμένων. Ὁ τέταρτος ἦτο ὁ πλουσιώτερος ὄλων καὶ περιεῖχε δύο ταφὰς ἐντὸς ξυλίνων φερέτρων, ἀτυχῶς διαλυθέντων, καὶ ὠραιότατα ἀγγεῖα τοῦ ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ μετὰ τῶν ὁποίων ἀμφορεῖς τρίωτοι μὲ διακόσμησιν περικεφαλαίων καὶ πτηνῶν καὶ πρόχους μὲ παπυροειδῆ φυτὰ. Πάντες οἱ τάφοι ἔχουν μακρὸν δρόμον διανοιγόμενον πρὸς τὰ ἔξω καὶ μὲ κεκλιμένα πρὸς τὰ ἄνω τοιχώματα. Πεζούλια ὑπάρχουν κατὰ μῆκος τῶν δρόμων καὶ εἰς τὸν ἕνα τούτων ὑπάρχει κόγχη. Ἐπίσης θρανία ὑπάρχουν ἐντὸς τῶν θαλάμων, οἵτινες εἶναι πεταλοειδεῖς καὶ τετραγωνικοί. Τούτων ἡ ὀροφή κατέπεσεν, ἀλλὰ τοῦ τετάρτου διασώζεται ὀλόκληρος ἡ θύρα. Τὰ ἐκ λίθων φράγματα εὐρέθησαν εἰς τὴν θέσιν τῶν (ἐκτὸς τοῦ συληθέντος). Λίαν ἐνδιαφέροντα ἦσαν τὰ νεολιθικὰ εὐρήματα τῆς αὐτῆς περιοχῆς, ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξίν νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ καὶ νεκροταφείου ἐπὶ τοῦ ἀμέσως ὑπεράνω τῶν ὑστερομινωικῶν τάφων ὑψώματος. Εὐρεῖα σπηλαιώδης κοιλότης ἐκάλυψε νεολιθικὰς ταφὰς, αἵτινες ὅμως εἶχον ἰσχυρῶς διαταραχθῆ. Περισυνελέγησαν λίαν ἐνδιαφέροντα ὄστρακα, πολλὰ μὲ χαρακτηριστὴν διακόσμησιν, τεμάχια ἐκ τῶν λαβῶν, πελέκεις καὶ ρόπαλα τοῦ συνηθούς τύπου. Ἐν ἐκ τῶν τελευταίων εἶναι θαυμαστῆς ὄντως κατασκευῆς. Τοῦ συνοικισμοῦ ἀνεσκάφη μία ἐκτεταμένη μὲ πολλὰ δωμάτια οἰκία, ἣτις ἔδωσεν ἐπίσης χαρακτηριστικὴν κεραμεικὴν καὶ ἐργαλεῖα. Δυστυχῶς οἱ τοῖχοι εἶναι πολὺ ἐπιφανειακοὶ καὶ ὑπέστησαν καταστροφὴν καὶ διατάραξιν.

Ἐξαιρετικὴν ἐπίσης ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν τριῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαπτουσῶν ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν, τῆς Ἀγγλικῆς, τῆς Ἰταλικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς. Ἡ Ἀγγλικὴ ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ κ. Hood καὶ μαθητῶν τῆς Σχολῆς ἐσυνέχισε τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ μεσομινωικοῦ νεκροταφείου ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ λόφου τοῦ Προφήτου Ἡλίου. Δύο εὐρύχωροι τάφοι περιφερικοὶ ἀνεσκάφησαν, λα-

ξευθέντες εἰς τὸν βράχον τῆς κλιτύος. Αἱ ταφαὶ εἶναι λίαν πυκναὶ (τοῦ πρώτου ἄνω τῶν 50) καὶ ἐντὸς πίθων ἢ σαρκοφάγων. Ὁ πρῶτος τῶν τάφων (τάφος VI) περιεῖχε κυρίως ταφικούς πίθους, ἐνῶ ὁ δεύτερος σαρκοφάγους ἐλλειψοειδοῦς σχήματος μὲ κυρτὰ καλύμματα. Ἐκάτερος τῶν τάφων εἶχε κτιστὸν ἐσωτερικὸν διαχώρισμα, εἰς τὸν δεύτερον ἐσχηματίζετο καὶ χωριστὸν διαμέρισμα χρησιμοποιοῦν ὡς ὀστεοφυλακεῖον ἐκλείετο δὲ διὰ φράγματος λίθων. Τὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα δὲν εἶναι πολλά, χρονολογοῦν ὅμως τοὺς τάφους εἰς τὴν MMII καὶ τὴν MMIIa ἐποχὴν. Πολὺ ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ μικρὰ εὐρήματα, ἰδίως οἱ σφραγιδόλιθοι, τῶν ὁποίων εὐρέθησαν περίπου δέκα, δύο χρυσοὶ δακτύλιοι μὲ σφενδόνην τῶν ὁποίων ὁ εἷς φέρει παράστασιν κρίνου, μικρὰ χρυσῆ ἄλυσος, ἔξαρτήματα ἐκ μετεωρίτου καὶ χαλκηδονίου, τὸ πρῶτον τῶν ὁποίων παριστᾷ ὀκλάζοντα ἄνθρωπον, τὸ δὲ δεύτερον πτηνόν· ἀνευρέθησαν ἄφθονα φύλλα χρυσοῦ, πλῆθος ψήφων ἐκ περιδεραιῶν (σαρδίου, κρυστάλλου, αἱματίτου, ἀμεθύστου, φαγεντιανῆς, στεατίτου, χαλκοῦ κλπ.) καὶ ὀλόκληρος σειρὰ μικρῶν χαλκῶν κοσμηματικῶν ἀντικειμένων.

Ἐξ ἀφορμῆς τεμαχίων χαλκῶν ὄπλων, τὰ ὁποῖα ἐργάτης προσεκόμισεν εἰς τὸ Μουσεῖον, ἡ ἐλληνικὴ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία καθώρισε τὴν θέσιν μινωικοῦ λαξευτοῦ τάφου εἰς Ἄ γ. Ἰωάννην Ἡρακλείου καὶ ἐκάλεσε τὴν Ἀγγλικὴν Σχολὴν νὰ τὸν ἀνασκάψῃ. Ὁ κ. Hood διεπίστωσεν ὅτι μέρος τοῦ θαλάμου καὶ ὁ δρόμος τοῦ τάφου εἶχον ἤδη καταστραφῆ κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς ἐκεῖσε παρερχομένης νέας ὁδοῦ. Ὁ τάφος ἔδωσε λίαν ἐνδιαφέροντα εὐρήματα, κτερίσματα νεκρῶν. Τὰ κυριώτερα ἐξ αὐτῶν εἶναι κύαθος μόνωτος ἐξ ὠχροῦ χρυσοῦ ἢ ἠλέκτρου διακοσμουμένη μὲ ἐκτύπους συνδεομένας σπείρας — μετὰ τῆς ἐκ Ζάκρου χρυσῆς λοπάδος τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη. εἶναι τὰ μόνα χρυσᾶ ἐν Κρήτῃ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα —, δύο ὠραῖοι σφραγιδόλιθοι καὶ πολλὰ χαλκᾶ ὄπλα ἦτοι ξίφος μὲ σταυρόσχημον λαβὴν, τρία ἐγχειρίδια, τέσσαρες αἰχμαὶ δοράτων καὶ πέντε αἰχμαὶ βελῶν. Οἱ σφραγιδόλιθοι ἦσαν ὁ εἷς φακοειδῆς ἐξ ἀγάλτου ὄνυχος μὲ παράστασιν λέοντος ἐπιπίπτοντος ἐπὶ ταύρου, ὁ δὲ ἕτερος ἀμυδαλοειδῆς μὲ παράστασιν κατακεκλιμένου λέοντος. Ἡ διακόσμησις τοῦ χρυσοῦ κυπέλλου εἶναι πολὺ ὁμοία τῆς ἀργυρᾶς πρόχου τοῦ V ὀρθογωνίου βασιλικοῦ τάφου τῆς Κνωσοῦ καὶ χρονολογεῖται εἰς τὴν YMIβ ἐποχὴν. Τὰ ὄπλα ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὴν YMII ἐποχὴν, εἰς ἣν ἀνήκει καὶ τὸ μόνον πήλινον ἀγγεῖον τοῦ τάφου, λύχνος μὲ πολύχρωμον διακόσμησιν λευκὴν, ἐρυθρὰν, κυανὴν. Ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι ὁ νεκρὸς ἦτο ἐντὸς ξυλίνου φερέτρου (σαρκοφάγου) κεχρωσμένου κυανοῦ. Ὁρισμένα λείψανα πείθουν ὅτι ἀπετέθη ἐπίσης εἰς τὸν τάφον ἡ ἀσπίς καὶ ἡ περικεφαλαία τοῦ νεκροῦ· τούτων ὅμως ἐλάχιστα λείψανα διεσώθησαν.

Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν ἐπὶ πλέον εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν τοῦ Ἄ γ. Ἰωάννου Ἡρακλείου διὰ τοῦ κ. J. Boardman εἰς τὴν πλευρὰν σκάματος ἀνορυχθέντος ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν πόλεμον, τὸ ὑπόλοιπον ἐνὸς τάφου, τὸν δρόμον δευτέρου, καὶ τὸν δρόμον μὲ τὸν πλάγιον θάλαμον τρίτου τάφου πρωτογεωμετρικῶν χρόνων. Ἐκ τοῦ πρώτου προῆλθε μικρὸς ψευδόστομος ἀμφορεὺς. Ὁ δεύτερος ἀνευρέθη κενός, ὁ δὲ τρίτος ἀπέδωσε 15 ἀγγεῖα, συνοδεύοντα δύο ταφὰς καύσεως, καὶ πόρπας, χαλκοῦν δακτύλιον καὶ σιδηροῦν μαχαίριον, κτερίσματα ἄλλου ἐνταφιασθέντος νεκροῦ.

Ὁ διευθυντὴς τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς κ. J. Cook ἐξηρέυνησε δύο ἀρχαίους βόθρους εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ γηπέδου τοῦ Βενιζελείου Σανατορίου ἐν Κνωσῷ, εἰς τὸν ἕνα τῶν ὁποίων ἀνεῦρε λείψανα ρωμαϊκῶν κτη-

ρίων και κίονα ἐκ πωρολίθου. Ἐπίσης ἀνέσκαψε μίαν συστάδα πέντε τάφων, τεσσάρων κιβωτισσῶν πλινθοκτίσιων και λιθοκτίσιων και ἑνὸς λαξευτοῦ εἰς τὸν μαλακὸν βράχον. Ὁ εἷς τῶν κιβωτισσῶν ἦτο μικροῦ παιδίου. Τὰ εὑρεθέντα κτερίσματα εἶναι πήλινα και ὑάλινα τινα δοχεῖα, και χαλκοῖ δίσκοι κλείθρου πυξίδος. Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ παιδίου προήλθον μαρμάρια πλάκες με ἐνδιαφέρουσαν διακόσμησιν ἐλίκων. Οἱ τάφοι ἀνήκουν εἰς τὴν ὑστέραν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν.

Πολὺ μεγαλυτέρας κλίμακος, γενόμεναι με μεγαλύτερα μέσα και με λαμπρὰ ἀποτελέσματα, ὑπῆρξαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἱταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐν Φαιστῷ. Ἡ Σχολὴ διὰ τοῦ διευθυντοῦ αὐτῆς κ. Doro Levi, τοῦ ἀρχαιολόγου Moricone, τοῦ τεχνικοῦ Toti και ἱκανοῦ ἀριθμοῦ μαθητῶν ἐσυνέχισε τὸ πρόγραμμα τῆς ἀποκαλύψεως τῶν βαθυτέρων στρωμάτων τοῦ πρώτου ἀνακτόρου εἰς τὴν νοτιανατολικὴν περιοχὴν τῆς δυτικῆς αὐλῆς, νοτίως τοῦ προπυλαίου. Ἡ ἔρευνα ἐπροχώρησε εἰς τὸ δυτικῶς τοῦ πέρουσιν ἀνασκαφέντος δωματίου διαμέρισμα, ἀποκληθὲν Δωμάτιον L, ἐπεβεβαιώθη ὅτι τρεῖς διαδοχικαὶ φάσεις ἀντιπροσωπεύονται με κτήρια εἰς τρία διαφορετικὰ ἐπίπεδα, και ὅτι τὰ κτήρια ταῦτα ἀνήκουν εἰς ἀνάκτορον και ὄχι εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας. Ὑπὸ τὸ σκληρότατον ἐκ κεραμασβέστου δάπεδον τῆς τρίτης φάσεως (ἣτις ἐγένετο γνωστὴ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Pernier) ἀνεζητήθη και εὑρέθη τὸ δάπεδον, ἐξ ὠραίου ἀλαβαστρίνου γυψολίθου και ἐπὶ τούτου στηριζόμενον θρανίον καλυπτόμενον ἐπίσης διὰ πλακῶν γυψολίθου και συνεχόμενον με τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ δωματίου, ὅστις σώζει ὀρθομαρμάρωσιν ἐκ γυψολίθου. Ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον τοῦτο τοῦ Δωματίου L, τὸ ὁλοῖον ἔπαθε καθίζησιν εἰς τὸ βόρειον αὐτοῦ τμήμα, ἀνεκαλύφθη εἰς διάδρομος ἐπίσης πλακόστρωτος με γυψόλιθον, φέρων πρὸς θύραν, ἀνήκων δὲ εἰς τὴν πρώτην φάσιν τοῦ παλαιότερου ἀνακτόρου. Ἐν μικρὸν ἐρμάριον τοίχου περιεῖχε δεκάδα ὠραιότατων καμαραϊκῶν ἀγγείων και τινα λίθινα. Εἰς ἄλλος μακρὸς διάδρομος δευθύνεται πρὸς τὴν ΒΔ θύραν τοῦ δωματίου L, ἀλλὰ τῆς δευτέρας περιόδου τοῦ πρώτου ἀνακτόρου. Εἰς τὸ δωμάτιον XXVII εἶχε γίνει μια δοκιμὴ πρὸ πενήκοντα περίπου ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Pernier, και ἦλθον εἰς φῶς σημαντικὰ ἀγγεῖα τῆς δευτέρας φάσεως· νῦν ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεξετάθη και ἀπέδειξε τὴν ὑπάρξιν ἑνὸς δωματίου καταλαμβάνοντος τὸν χώρον τῶν ὑπεράνω δωματίων XXVII και XXVIII. Εἰς πολυχρῶμος πίθος ἀκέραιος, ἴσως ὁ ὠραιότερος μέχρι σήμερον πολυχρῶμος πίθος τῆς παλαιότερας μινωικῆς ἐποχῆς, εὑρέθη με ἄλλα ἐνδιαφέροντα ἀγγεῖα. Ἄνω τῶν ἑκατὸν ἀντικειμένων, κυρίως ἀγγείων καμαραϊκῶν, ἀνευρέθησαν εἰς τὸ κατώτερον στρώμα τῆς πρώτης φάσεως ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου τοῦ διαμερίσματος τούτου. Ἀλλὰ τὰ πλουσιώτερα εὑρήματα ἐγένοντο εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα τοῦ δωματίου LI· εἰς τὸ δάπεδον τῆς δευτέρας φάσεως, εἰς ἓν ἐρμάριον και ἐπὶ ἑνὸς θρανίου, ἀνευρέθησαν δώδεκα μεγάλα και ὠραῖα ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται θαυμάσιον πολυχρωμικὸν και ἀνάγλυφον ἀνθοδοχεῖον ἢ ἀγγεῖον σπονδῶν, ἰδιόρρυθμον θυμιατήριον, ἐν ἀλαβάστρινον ποτήριον και πλῆθος ἄλλων ποικίλων ἀγγείων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται ἀλαβάστρινα ἀγγεῖα και μέγα ποτήριον με πεσσούς παιχνιδίου. Εἰς τὸ κατώτερον στρώμα τῆς πρώτης φάσεως τοῦ αὐτοῦ δωματίου ἀνεκαλύφθη χαμηλὸν θρανίον ἢ περίφραγμα ἐκ λίθων δι' ἐστίαν ὅπου εὑρέθησαν μαγειρικά τινα σκεῦη και εἰς τυροτρίπτης. Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν ἐπαλλήλων τούτων στρωμάτων ὑπῆρξεν ἐξαιρετικὰ δύσκολος και ἐχρειάσθη συνεχῆ στερέωσιν τῶν τοίχων, ἣτις ἐγένετο ὑποδειγματικῶς ὑπὸ τοῦ τεχνικοῦ κ. Τότι,

Αί ανασκαφαί τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολ. Σχολῆς εἰς Μάλια ἔδωσαν ἐπίσης ἀξιόλογα ἀποτελέσματα, ἂν καὶ δὲν ἔλαβον τὴν ἔκτασιν ἣτις προεβλέπετο, μάλιστα συμπληρωματικῆς ἐρεύνης εἰς τὸ ἀνάκτορον, ἕξ αἰτίας τῆς ἀπροόπτου ἀσθενείας τοῦ καθηγητοῦ κ. Fern. Charouthier. Συμμετέσχον οἱ κ. κ. Des Hayes, Dessenne καὶ De Riddes, τῶν ὁποίων ὁ δεύτερος ἐσυνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Οἰκίας Ε, ὁ δὲ τρίτος προέβη εἰς σειρὰν δοκιμῶν τῆς περιοχῆς Οἰκιῶν Ζ καὶ εἰς ἀνίχνευσιν τῆς παρὰ τὴν Οἰκίαν Ε ὁδοῦ. Ἀνεκαλύφθη πρὸς βορρᾶν τῆς Οἰκίας Ε ἡ ὁδός, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ ὄριον αὐτῆς, παρηκολουθήθη δὲ εἰς μῆκος πεντήκοντα μέτρων· αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν ἀποθῆκαι ἀνήκουν εἰς τὴν πρώτην περίοδον· περιεῖχον δύο πίθους, μῆτραν χύσεως χαλκῶν πελέκεων καὶ ἐγχειριδίων, βάσιν διπλοῦ πελέκεως ἐκ στεατίτου κ. ἄ. Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα εἶχεν ἰσχυρῶς διαταραχθῆ ἀπὸ τὰς ἐποικοδομήσεις τῆς περιόδου Ἀνασταλήψεως (ΥΜΙΙΙ)· ὑπάρχουν μάλιστα ἐκεῖ καὶ λείψανα τῆς ὑπομινωικῆς καὶ πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς. Τὸ ὄριον τῆς οἰκίας πρὸς ἀνατολὰς δὲν ἀπεκαλύφθη, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἔβαινε μέχρι μιᾶς θλαστῆς παρόδου. Τὰ εὐρήματα ἦσαν μαρμαρίνος λύχνος ἐπὶ ποδός, δύο πήλιναι οἴνοχοαι μὲ διακόσμησιν «πτερῶν», ἕξ σφραγιδόλιθοι, δύο διπλοὶ πελέκεις καὶ μικρὰ χαλκᾶ ἐργαλεῖα, μήτρας κοσμημάτων καὶ ψευδόστομοι τινες ἀμφορεῖς. Πέραν τῆς παρόδου ἀνευρέθησαν προσόψεις οἰκιῶν. Βαθεῖται δοκιμαὶ ἀπέδειξαν τὴν παρουσίαν λειψάνων τῆς πρώτης περιόδου. Ἀξιόλογον εὔρημα εἶναι μικρὸν ἄγγειον μὲ μακρὰν κολουροκωνικὴν πρόχυσιν καὶ διακόσμησιν λευκοῦ ρόδακος ἐπὶ φλογωτοῦ βάθους. Ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας Ε ἀπεκαλύφθη ἡ εἴσοδος καὶ τινα διαμερίσματα μιᾶς νέας οἰκίας. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Οἰκιῶν Ζ δοκιμαὶ ἀπεκάλυψαν τεῖχος διερχόμενον ὑπὸ τὴν Οἰκίαν Ζβ καὶ προεκτεινόμενον εἰς τὴν ἀντιπέραν ὁδόν, ἴσως τμήμα τοῦ περιβόλου τῆς παλαιότερας πόλεως. Τὴν πλακόστρωτον ὁδὸν οἱ ἀνασκαφεῖς παρηκολούθησαν ἐπὶ ἑκατὸν μέτρα. Περαιτέρω ἀνευρέθησαν λείψανα οἰκιῶν ἀποδεικνύοντα ἐπέκτασιν τῆς πόλεως μέχρι τῆς γραμμῆς τοῦ παρεκκλησίου Ἀγ. Βαρβάρας.

Ἐκτὸς τῶν ἀνασκαφῶν, διὰ διαφόρων ἐκδρομῶν τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων διεπιστώθη ἡ ὑπαρξὶς ἀρχαιοτήτων τέως ἀγνώστων. Οὕτω εἰς τὴν Πραισὸν καθωρίσθη ἡ θέσις διαφόρων ἑλληνικῶν τάφων καὶ ἴσως ἑνὸς ἱεροῦ ὑπαίθριου. Εἰς τὴν τοποθεσίαν «τὰ ραβδιὰ τοῦ Διγενῆ» ἡ Κιόνια ἀπεδείχθη ἡ ὑπαρξὶς ἀρχαίου λατομείου εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ χώραν εἶναι διεσκορπισμένον λατομημένον ὕλικὸν πελωρίων ἀρραβδώτων κιόνων, κιονοκράνων, τετραγώνων στύλων, παραστάδων καὶ κυβολίθων. Τὸ λατομεῖον φαίνεται ὅτι ἦτο ἐν χρήσει ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν, διότι πλησίον ἀπεκαλύφθησαν πίθοι τοῦ Ζ' καὶ τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, διασωζόμενοι ἐπὶ τόπου εἰς τεμάχια. Εἰς ὕψωμα ἐκεῖ πλησίον (Κεφάλαια) διακρίνονται κτίσματα κυκλοτερῆ, πιθανῶς παλαιοθολωτά, μεσομινωικῶν ἢ ἴσως πρωτομινωικῶν χρόνων. Ἡ κατὰ χώραν παρατηρουμένη ἄφθονος κεραμεικὴ εἶναι ὁμοία τῆς προερχομένης ἐκ Χαμαιζίου, τὸ ὁποῖον ἀπέχει ἐκεῖθεν μίαν καὶ ἡμισίαν ὥραν.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Ἀδρομυλοὶ Σητείας ὁ ὑποφαινόμενος ἐπεσκέφθη δύο μικρὰ σπήλαια — τὸ ἐν γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Ἅγιος Ἀντώνιος, ἐκ τῆς εἰς τὴν εἴσοδόν του οἰκοδομηθείσης ἐκκλησίας —, ἐντὸς τῶν ὁποίων περισυλλέγησαν ἱκανὰ ὄστρακα χρονολογούμενα εἰς τὴν ὑστέραν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν. Ἐκεῖ πλησίον ὑπάρχει ἐκτεταμμένον νεκροταφεῖον, τὸ ὁποῖον, φαίνεται, ὑπέστη ἐντατικὴν σύλησιν ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Διακρίνονται δύο συστάδες τάφων, ἡ πρώτη γνωστὴ μεταξὺ τῶν ἐπιχωρίων μὲ τὸ ὄνομα «οἱ τάφοι τῶν

μεγιστάνων» αποτελείται ἐκ λαξευτῶν θαλάμων εἰς τὴν παρυφὴν χαμηλοῦ ὑψώματος· λέγεται ὅτι ἐντὸς αὐτῶν ἀνευρέθησαν ἀξιόλογα ἀντικείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων χρυσᾶ κοσμήματα. Πιθανῶς χρονολογοῦνται εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους. Ἡ δευτέρα ὁμάς ἀποτελεῖται ἀπὸ κτιστοῦς, τάφους πρωτογεωμετρικῶν χρόνων, ὁμοίους μὲ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀνεκολύφθησαν ἀλλαχοῦ τῆς Κρήτης (Κοῦρτες, Καρφί Λασηθίου, Κρητσᾶ κλπ.). Ἐξωτερικῶς εἶναι ὀρθογώνιοι καὶ φαίνονται ὡς κορυφούμενος σωρὸς λίθων· ἐσωτερικῶς ἔχουν θολωτὸν θάλαμον. Οἱ χωρικοὶ διηγοῦνται ὅτι τὰ κτερίσματα αὐτῶν εἶναι ἀποκλειστικῶς «φτωχὰ λαδικάκια» (πήλινα μικρὰ ἀγγεῖα). Ἀξίζει νὰ γίνῃ ἐπὶ τόπου ἔρευνα. Εἰς ἀπόστασιν ἐκεῖθεν ἡμισείας ὥρας πρὸς βορρᾶν ὑπάρχει θολωτὸς τάφος κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ ἐπισκεφθέντος αὐτὸν κ. Φυγετάκη, ὅστις ἐχρησίμευσεν ὡς ὁδηγὸς εἰς τὰς περιηγήσεις μας. Ἐλλείπει χρόνου ὁμῶς δὲν ἐγένετο ἐπίσκεψις τοῦ χώρου.

Κατὰ γενομένην ἐκδρομὴν τοῦ ὑποφαινομένου εἰς Λύττον ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ γίνῃ ἀνίχνευσις ὁλοκλήρου τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὥστε νὰ καθορισθοῦν ἱκανὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ἀξιόλογα κτήρια. Εἰς τὴν ἐκδρομὴν ταύτην συμμετέσχον καὶ ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἰταλ. Σχολῆς κ. Doro Levi καὶ ὁ τεχνικὸς κ. Toti. Διὰ μικρᾶς δοκιμῆς ἐξηκριβώθη ὅτι τὸ πρὸ καιροῦ ἀποκαλυφθὲν μωσαϊκὸν ἀνήκει εἰς ἐκτεταμένην χριστιανικὴν Βασιλικήν, ἣτις κεῖται κάτω καὶ πέριξ τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας Σταυρωμένου καὶ παρὰ τὴν ἀρχαίαν ἀγορᾶν, ὅπου πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ κ. Levi εἶχεν ἀποκαλύψει ἱκανὰ βάθρα μὲ τιμητικὰς ἐπιγραφὰς εἰς Ρωμαίους αὐτοκράτορας. Ἐκ τοῦ χώρου τούτου εἶχον περισυλλεγῆ πρὸ τῆς ἐκδρομῆς πέντε ἐκ τῶν βάθρων, τῶν ὁποίων τινα ἦλθον διὰ πρώτην φορὰν εἰς φῶς. Δύο ἄλλα παραμένουν ἐπὶ τόπου, ἔτοιμα διὰ περισυλλογὴν. Ἐπίσης περισυνελέγησαν δύο ἐπιτίμβιοι ἐπιγραφαί.

Τὰ τυχαῖα εὐρήματα ὑπῆρξαν καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἄφθονα καὶ ἀξιόλογα. Κατὰ τὴν διαπλάτυσιν ἀμαξιτῆς ὁδοῦ τῆς περιοχῆς Θρόνου Ἀμσρίου (ἀρχαίας Συβρίτου) ἀνεκαλύφθη σειρὰ πωρίνων πλακῶν, μὲ γλυπτὰ τρίγλυφα ἄνω, προφανῶς προερχομένων ἐκ δημοσίου οἰκοδομήματος ἑλληνικῶν χρόνων· ἐξ τούτων φέρουν προξενικὰς ἐπιγραφὰς. Τὸν χώρον ἐπεσκέφθη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἐφόρου ὁ Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων, ὅστις καὶ περισυνέλεξε τὰς ἐνεπιγράφους πλάκας, καταθέσας αὐτὰς εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνης.

Ἐν Ρεθύμνῳ καὶ ἐντὸς τῆς Πλατείας Κιουλούμπαση ἀπεκαλύφθη κατὰ τὰς ἐργασίας τοποθετήσεως ἀγωγῶν ὕδατος τμημα οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου διεκρίνετο κατὰ χώραν μόνον εἰς μὲ κοχλιωτὰς ραβδώσεις κίων διασώζων τὴν βάσιν καὶ τμημα τοῦ κορμοῦ, καὶ τμημα κρηπίδος ἐκ πωρολίθου. Τὸ κτήριο φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς ὑστέρους ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Παρὰ τὸ χωρίον Κεραμωτᾶ Μυλοποτάμου κατὰ τὴν ἀνόρυξιν βόθρου ἀνευρέθησαν δύο τάφοι μὲ σκελετοὺς ἐκτάδην κειμένους, ὁ εἰς εἰς βάθος δύο μέτρων καὶ ὁ ἄλλος τεσσάρων. Ἐκτὸς τῶν ὀστράκων θραυσθέντων ἀγγείων περισυνελέγη φιάλη μὲ κυρτὸν χεῖλος ἀκεραία τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος.

Ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Χανίων, νοτίως τοῦ κτηρίου τῶν Δικαστηρίων, ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν χαμηλοῦ λόφου, ὅπου καὶ ἄλλοτε πολλοὶ ἀνευρέθησαν τάφοι, λαξευτὸς τάφος ὑστερομινωικῶν III χρόνων, μὲ τετραγωνικὸν θάλαμον καὶ δρόμον πρὸς βορρᾶν. Εἰς σκελετὸς ἀνευρέθη ἐπὶ τόπου καὶ τρεῖς μικροὶ βόθροι χρησιμοποιοιθέντες ὡς ὀστεοθῆκαι 8 - 10 ἀτόμων. Περισυνελέγησαν ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Δ. Μαρουλάκη, καθηγητοῦ, ἐξ ἐνδιαφέρον-

τά διά τήν διακόσμησίν των ἀγγεῖα, εἰδώλιον πήλινον μέ τὰς χεῖρας ἐπί τοῦ στήθους καὶ χαλκοῦν ξυράφιον.

Εἰς τήν περιοχὴν τοῦ Σανατορίου τῆς Κνωσοῦ ἀνεκαλύφθη τυχαίως κατὰ τήν κατασκευὴν τῶν σηπτικῶν βόθρων ἐκτεταμένον μωσαϊκὸν μέ διακοσμητικὰ θέματα. Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ κληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου διεπίστωσε διὰ δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς ὅτι πρόκειται περὶ ἐκτεταμένης Βασιλικῆς μέ λίαν ἐνδιαφέροντα καὶ ἐκτεταμένα μωσαϊκά. Ὁ διαχωριστικὸς τοῖχος δύο κλιτῶν καὶ τμῆμα τοῦ νάρθηκος ἤλθον εἰς φῶς. Τμήματα μαρμαρίνου θωρακίου καὶ τμῆμα ἐπιστυλίου ἀπέδειξαν ὅτι ὁ ναὸς χρονολογεῖται εἰς τὸν Ε΄ μ. Χ. αἰῶνα. Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπροχώρησε.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ Μέγαρον Νίρου ἀνεκαλύφθη τάφος ὑστερομινωικῶν III χρόνων, ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθεν ἐδιαφέρον πλαστικὸν ἀγγεῖον μορφῆς νήσσης. Ἀτυχῶς ἀπεκόπη καὶ ἀπωλέσθη ἡ κεφαλὴ. Δὲν ἠρευνήθη εἰσέτι ὁ χῶρος.

Εἰς θέσιν Μουρί τῆς περιφερείας Μοχοῦ ἀνευρέθη καὶ ἐκομίσθη ὑπὸ χωρικοῦ λίθινον ὀλμοειδὲς καλυκόσχημον μινωικὸν ἀγγεῖον. Ὁ εὐρὼν βεβαίῳ ὅτι πολλαὶ ἀρχαιότητες, ἀγγεῖα, ὄπλα καὶ σφραγιδόλιθοι ἀνευρέθησαν κατὰ καιροῦς ἐπὶ τόπου.

Παρὰ τὸ χωρίον Ξενιάκω Πεδιάδος καὶ εἰς θέσιν Ἀτάμπαχη ἀνευρέθησαν λίθινα κοινὰ ὀλμοειδῆ ἀγγεῖα μινωικῶν χρόνων. Ὁ Ἐπιμελητὴς κ. Ἀλεξίου διηκρίβωσε δι' αὐτοψίας ὅτι πρόκειται περὶ τάφων εἰς στεγάσματα βράχων.

Εἰς θέσιν Χαλέπα ἢ Τρόχαλος τοῦ χωρίου Βαρβάρω χωρικὸς ἀνεῦρεθησαυρὸν χαλκίνων μινωικῶν ἐργαλείων, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπώλησεν. Ὁ ἀγοράσας προσεκόμισεν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου τέσσαρας σμίλας, πέντε πελέκεις καὶ ἕτερον ἐργαλεῖον. Αὐτοψία γενομένη εἰς τὸν τόπον τῆς εὐρέσεως ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Ἀλεξίου διεπίστωσε τὴν ὑπαρξίν μινωικῶν κτηρίων ΥΜΙ - ΙΙ χρόνων, τῶν ὁποίων πολλοὶ μεγάλοι πελεκητοὶ λίθοι διεκρίνοντο.

Εἰς θέσιν Σκαφιδάρὰ τῆς περιοχῆς Γάξι Ἡρακλείου ἤλθον εἰς φῶς τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἐλληνικῶν πίθων μέ διακόσμησιν μεταλλίων.

Εἰς θέσιν Κορακιές τοῦ χωρίου Βιτσιλιὰ παρὰ τὰ Πάρτιρα Ἡρακλείου ἀπεκαλήφθη ἐντὸς κοιλότητος τοῦ ἀποκρήμνου βράχου σπηλαιώδης τάφος μέ ταφὰς νεολιθικῶν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὀστράκων, χρόνων. Ὁ χῶρος πρόκειται νὰ ἐξερευνηθῆ προσεχῶς.

Παρὰ τὸ χωρίον Τζίγκουνας τῆς περιοχῆς Καστελλίου Πεδιάδος καὶ εἰς θέσιν Χωμοτόλακος ἀνεκαλύφθη σαρκοφάγος ὑστερομινωικῶν III χρόνων, συνοδευομένη ὑπὸ ὀλίγων κοινῶν ἀγγείων. Ἡ σαρκοφάγος δὲν ἐκρίθη ἀξία περισυλλογῆς.

Ἐκ τοῦ χωρίου Ἴνι Μονοφατσίου προέρχεται σφενδόνη χρυσοῦ δακτυλίου μέ δακτυλιόλιθον ἐκ πρασίνου ἰάσπιδος φέροντα πτεράστας γυμνῆς γυναικείας μορφῆς κρατούσης ἀντικείμενον ἴσως εἰδώλιον.

Εἰς τὴν γνωστὴν καὶ ἐξ ἄλλων μινωικῶν εὐρημάτων θέσιν Τροῦλος τῶν Ἀνω Ἀρχανῶν ἀνευρέθησαν τυχαίως ἀφθονώτατα ὄστρακα μεσομινωικῆς ἐποχῆς καὶ ὀλίγα ἀγγεῖα χαρακτηριστικὰ τῆς παλαιότερας ἀνακτορικῆς περιόδου. Ἐν ὀλμοειδὲς λίθινον ἀγγεῖον μέ ἐλισσομένας ραβδώσεις περισυνελέγη ἐπὶ τόπου. Πρόκειται πιθανῶς περὶ ἀποθετῶν εἰς κοιλότητος τοῦ κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ἐπιπολάζοντος βράχου.

Κατὰ τὰς ἐργασίας περιφράξεως τοῦ πρωτομινωικοῦ θολωτοῦ τάφου Α πα-

ρά τὸ χωρίον Πλάτανος ἀνευρέθη ἀποθέτης λιθίνων ἀγγείων, καθ' ὅλα ὁμοίων μὲ τὰ ἀνευρεθέντα ὑπὸ τοῦ Ξανθουδίδου. Περισυνελέγη μία δωδεκάς, ἀλλὰ προφανῶς ὑπάρχουν καὶ ἄλλα καὶ χρειάζεται μικρὰ ἐπὶ τόπου ἐξερεύνησις.

Μικρὸν μολύβδινον εἰδώλιον ἀνδρὸς μὲ στρεβλούμενον λαιμόν, πιθανώτατα χρησιμοποίηθ' ὡς κατάδεσμος κατὰ τὴν ἑλληνορρωμαϊκὴν ἐποχὴν, κατεσχέθη ἐπὶ τοῦ ἀρχαιοκαπήλου Τηλεμάχου Παπαδάκη. Προέρχεται ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Πεδιάδος Μεσαρᾶς.

Μικρὰ μαρμαρίνη κεφαλὴ ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων ἀνευρέθη παρὰ τὸ χωρίον Πισκοπιανῶ Πεδιάδος εἰς χῶρον ὅστις ἐμφανίζει πολλὰ ἀρχαῖα λείψανα.

Εἰς θέσιν Σελλί Βασιλικῆς Ἱεραπέτρας ἀνεκαλύφθη τάφος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν τέσσαρα συντετριμμένα πήλινα ἀγγεῖα, τὰ ὅποια κατετέθησαν εἰς τὴν Συλλογὴν Ἱεραπέτρας. Ἡ χρονολογία τοῦ τάφου δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι, ἀλλὰ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπάρχει ἐπὶ τόπου ἡμικατεστραμμένη πηλίνη σαρκοφάγος φέρουσα διακόσμησιν συνάγεται ὅτι ὁ τάφος δέον νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ΥΜΙΙΙ ἐποχὴν.

Οὕτω διὰ πολλοστὴν φορὰν ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης δὲν παύει νὰ εἶναι ἀποδοτικὸν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων πασῶν τῶν προϊστορικῶν ἢ ἱστορικῶν περιόδων καὶ ἐμπεδοῦται ἢ βεβαιότης ὅτι ἔρευνα γινομένη διὰ μεγαλυτέρων μέσων καὶ μᾶλλον ὠργανωμένου ἐπιστημονικοῦ καὶ τεχνικοῦ προσωπικοῦ θὰ ἀποδώσῃ ἀπεραμίλλους ἀρχαιολογικοὺς θησαυρούς.

Δεκέμβριος 1953

N. ΠΛΑΤΩΝ

Η ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Κατὰ τὴν Γ' ἐτησίαν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν ἐταίρων, γενομένην τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1954, ἐνεκρίθη ὁ ἀπολογισμὸς τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς διὰ τὸ ἔτος 1954 καὶ ἐξελέγη τὸ νέον Διοικητικὸν Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἀπετελέσθη ἐκ τῶν κ. Μ. Γ. Παρλαμᾶ, προέδρου, Ἰ. Παπαϊωάννου, ἀντιπροέδρου, Α. Γ. Καλοκαιρινοῦ, γραμματέως, Γ. Ρασιδάκη, ταμίου, καὶ Ν. Πλάτωνος, Κ. Λασιθιωτάκη καὶ Σ. Ἀλεξίου, μελῶν. Κατωτέρω δημοσιεύεται ἡ ἔκθεσις πεπραγμένων τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κατὰ τὸ 1953.

«Κατὰ κοινὴν ἀντίληψιν ἡ δρᾶσις τῆς Ἑταιρίας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπῆρξεν ἀνάλογος πρὸς τὴν σοβαρότητα τοῦ τίτλου τῆς καὶ τῶν σκοπῶν τῆς. Τὸ κῦρος τῆς ὡς ἐκ τούτου ἐκραταιώθη ἔτι περισσότερον παρὰ τε τῇ κοινῇ γνώμῃ καὶ ταῖς ἐπισήμοις ἀρχαῖς, χαρακτηριστικὴν δὲ ἐκδήλωσιν τῆς κραταιώσεως ταύτης ἀποτελεῖ ἀπὸ μέρους μὲν τοῦ κοινοῦ ἡ ἐμπιστοσύνη μεθ' ἧς παραχωρεῖ πολύτιμα ἀντικείμενα πρὸς πλουτισμὸν τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου, ἀπὸ μέρους δὲ τῶν ἐπισήμων διοικητικῶν καὶ πνευματικῶν ἀρχῶν ἡ προθυμία μεθ' ἧς παρέχουν τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ἀρωγὴν των πρὸς τὴν Ἑταιρίαν. Τοῦτο ἤδη εἶναι ἓν μέγα κεφάλαιον, ἡ ὀρθὴ χρῆσις τοῦ ὁποίου ὑπὸ τοῦ μετ' ὀλίγον ἐκλεγησομένου Διοικητικοῦ Συμβουλίου θὰ ἀποφέρῃ ἔτι μείζονα τῶν μέχρι σήμερον ἐπιτευχθέντων κερδῶν.